

Сећање и захвалност

У првом броју АРХИВА – Часописа Архива Југославије, објављујемо сећање на неколико архивских радника који су дуже време радили у Архиву Југославије, а више нису међу живима. Забележили смо оне за које се зна да су умрли у последњих десетак година и оне што их заборав још није прекрио код њихових колега који још увек раде у Архиву, поготову што су их они често подуширали и бодрили у првим, невештим, корацама архивистичке струке.

Редакција часописа је свесна чињенице да од преко 200 архивских радника који су, дуже или краће време, радили у Архиву, од његовог оснивања до данас, има доста оних који више нису међу живима и који сигурно треба да се нађу у овом првом часопису Архива. Нажалост, Архив о томе нема података, јер се о смрти бивших чланова колектива није водила службена евиденција.

Стога, Редакција часописа жели да на овај начин подсети само на поједине преминуле колеге који су, као и многи који овом приликом нису поменути, радећу у Архиву Југославије допринели његовом развоју, унапређивању архивске струке и популаризацији архивистике као историјске дисциплине. Њихов удео и допринос су значајни, независно од врсте посла који су обављали. Неки од њих остали су упамћени по ведрини духа, доброти, људскости и несебичности у преношењу знања и искустава млађим генерацијама. Њихов рад настављају данашњи радници Архива Југославије.

Јагош Николић (1914-1993). Октобра месеца 1993. године умро је дугогодишњи радник, руководилац и стручњак Архива Југославије који је четврт века у преданом раду допринео развоју и угледу Архива.

Наиме, како га нисам познавао имао сам срећу да после његовог одласка у пензију дођем на функцију коју је он као помоћник директора Архива Југославије успешно обављао, па није било потребно вршити примопредају дужности јер је сву докумантацију оставио у срећеном, и прегледном стању, тако да сам несметано натавио да обављам ту функцију. Зар и то не говори о каквој се личности ради?

Јагош је рођен 1914. године у Никшићу. Завршио је теолошки факултет. Радио је у културним установама. Пре доласка у Архив радио је као службеник Комитета за науку и културу ФНРЈ и у Ректорату

Београдског универзитета. У Државну архиву ФНРЈ, као први запослени радник, дошао је 1952. године на дужност секретара, односно помоћника директора Архива Југославије и на тој дужности остао скоро четврт века.

За Јагоша се слободно може рећи да је један од оснивача Архива Југославије. Био је добар и поштен човек, а исто тако добар и цењен радник и руководилац. Као утемељивач ове високе научне и културне установе почео је са сакупљањем и преузимањем архивских докумената као извора за проучавање прошлости ових простора, тог непроцењивог колтурног наслеђа до најсложенијих пројеката за смештај, заштиту и објављивање те грађе.

Иако није био правник већ теолог, факултет који даје високо образовање и културу, све послове правне природе који су му по функцији били најближи обављао је до перфекције тачно сходно прописима и пракси.

Пројекти којима је он координирао, пре свега о изградњи зграде Архива на Новом Београду, која на жалост није никада изграђена, до адаптације постојеће зграде, чувању архивске грађе и друго дали су печат заштити архивске грађе те је и дан данас актуелна и користимо се њима.

После четврт века рада и руковођења у Архиву Југославије отишао је у пензију крајем 1976. године.

Јагош је био скроман, непосредан, ведрог духа, волео је људе и људи су волели њега. Волео је као руководилац да пре свега позове раднике који је починио прекршај саветује га и опомене да не би предузимао мере из чега би произашле последице.

(Јован П. Појовић)

Проф. др Сида Марјановић (1921 – 1994). Проф. др Симонида Сида Марјановић, директор Архива Југославије од 1977. до 1987. године, преминула је у Београду 20. марта 1994. године. Угледна личност јавног политичког и културног живота, познати научни радник и успешни руководилац више познатих институција културе и образовања босанско-херцеговачког и југословенског значаја, последње године свог радног века, посвећује Архиву Југославије као његов директор. Био је то период у којем је Архив Југославије, као релативно млада али веома значајна југословенска установа културе и образовања, требало да учини снажне кораке на успостављању модернијих информативних функција, културне и образовне делатности, међународне архивске сарадње и усвајања међународних стандарда у сређивању и обради архивске грађе.

За остваривање ових нових задатака, Архива Југославије, гаранција је била Сида Марјановић са својим комплексним знањима и

интересовањима, са искуствима које је стекла на претходним пословима како у земљи тако и као члан међународних организација и институција из области политике, науке и културе. Већ 1948. године, са 27 година, била је директор *Босна филма*, а од 1950. ради у институту друштвених наука као научни сарадник. Поново се враћа у Сарајево 1952. године на дужност уредника дневног листа *Ослобођење*. Завршава историју уметности на Филозофском факултету 1956, постаје доцент на Филозофском факултету, а након доктората из области историје уметности стиче и звање професора универзитета. На федералном нивоу у више мандата је била члан највиших органа и тела који су се бавили образовањем, науком или културом. У времену обављања дужности директора Архива Југославије вршила је и дужности председника Савета Европског центра за мир и развој, председника Универзитета за мир Уједињених нација и потпредседника Савета овог универзитета, председника Савета ЕЦПД, од 1972. до 1977. године била је председник Југословенске комисије за сарадњу са Унеском, добитник је повеље Уједињених нација за мир.

Проф. др Сида Марјановић изашла је из НОБ-а у чину мајора. Носилац је “Партизанске споменице”, одликована је Орденом за храброст, Орденом братства и јединства II реда, Орденом рада II реда, Орденом рада са првеном заставом, Орденом заслуга за народ са златном звездом и орденом Републике са златним венцем.

Само је човек са таквим искуствима и знањима и високом свешћу о друштвеном значају посла кога обавља, могао учинити квалитетно сасвим нови продор према задацима који су се односили на проширење програмске оријентације у свим секторима рада које су познавали и неговали модерни, развијени архиви - стварање модерног архивског законодавства, постављање научне организације рада, увођење нових информативних и културнопросветних функција Архива и довођење најшире јавности у контакт са архивском меморијом. Архив је постао носилац послова пројектовања и изградње југословенског архивског информационог система.

Проф. др Симонида Сида Марјановић је остала у најлепшим успоменима запосленим у Архиву Југославије, а оно што је у овој установи учињено у периоду у којем је била директор, снажна је основа на којој је даље унапређивана њена делатност. Због тога, и покретање овог часописа Архива Југославије, не може да мимоиђе искрена сећања на драгог и заслужног човека за оно што је данас Архив Југославије.

(Јован П. Појковић)

Оливера Рајковић – Михајловић (1932-1996). Оливера Рајковић је рођена у Београду 24. 7. 1932. године. Потиче из скромне службеничке породице. Основну школу и трговачку академију завршила је у Београду. У Државни архив ФНРЈ, односно Архив Југославије запослила се почетком далеке 1953. године са непуном двадесетједном годином старости. Претходно је радила годину дана у Савету за науку и културу Владе ФНРЈ. Након 34 године марљивог и преданог рада отишла је у заслужену пензију 1987. године.

Може се рећи да је паралелно са настајањем, радом, израстањем и развојем Архива текао рад и израстање Оливере – Вере Рајковић у врсног архивског помоћника, односно сарадника I категорије.

Посвећујући изузетну пажњу стручном оспособљавању кадрова за рад на архивистичким пословима, Архив је упутио Оливеру Рајковић на једногодишњи Течај за архивске помоћнике који је био организован при Архиву Србије. Савладавши успешно архивистичку теорију и праксу учествовала је у раду на разграничењу фондова, формирању фондских целина и издвајању безвредног регистратурског материјала у згради Евангелистичке цркве у Дринчићевој бр. 1. Сувишно је и говорити да су то били и кључни стручни проблеми са којима се суочавао Архив од почетка свог рада. Исто тако радила је на обради захтева странака, односно проналажењу докумената потребних ради регулисања радног стажа и других приватно-правних потреба појединаца, као и у служби заштите архивске грађе ван Архива.

Ипак, већи део свог радног века провела је у раду на сређивању и обради архивске грађе бројних фондова (Министарство грађевина, Министарство лаке и тешке индустрије, Савет за машиноградњу, Збирка Јована Јовановића Пижона, Државна комисија за утврђивање ратних злочина окупатора и њихових помагача, Савезно извршно веће итд.), уграђујући себе у све мукотрпне фазе стручног рада до израде научно-информативног средства.

Захваљујући њеном самопрегорном раду била је и два пута новчано награђена.

(Тонка Жујанчић)

Бисерка Мандић (1924-1997). Бисерка (девојачко Јанковић) Мандић је рођена 27. септембра 1924. г. у селу Мраморку код Ковина. Основну (четворогодишњу) школу завршила је 1935. године у Мраморку а у Ковину и један разред Ниже гимназије, а затим је, у истом месту завршила књиговезачки занат у звању КВ мајстора.

Још у току Другог светског рата, 1941-1944. радила је код разних приватних књиговезаца, да би се после ослобођења Југославије, тек 1948. године запослила у Графичком предузећу *Југоштамп*, али у њему није

остала после 1949. године. У међувремену је приватно радила књиговезачке послове, гајећи двоје деце и бринући се за породицу.

Године 1955. запослила се као књиговезац у Државној Архиви ФНРЈ, односно Архиву Југославије, у коме је предано радила све до одласка у пензију 1985. године.

Бисерка је волела свој посао, тако да је и данас већина укоричених књига и израђених фасцикли и кутија са архивском грађом у Архиву Југославије њених руку дело.

Била је омиљена у колективу Архива Југославије и дружељубива. Истичемо је као узор за углед нашим садашњим књиговесцима у Архиву Југославије.

(*Гојко Маловић*)

Колет Смиљанић-Новаковић (1923-1998). Колет Смиљанић је рођена у Паризу 13. априла 1923. године, од оца Драгослава и мајке Францускиње, са којима је у раном детињству живела у Паризу. Основну школу и гимназију завршила је у Београду 1941. године. Други светски рат провела је у окупираном Београду, а после ослобођења Југославије запослила се у Управи Клиничке болнице у Београду, 1947-1948. Са активним знањем француског језика радила је као лектор и спикер емисија на француском језику у Радио Београду од 1948-1949. Учествовала је у добровољачким акцијама обнове земље 1946. и 1947. године у брању кукуруза по сремским пољима. Ангаживала се у политичком раду КПЈ, али је 1949. године дошла у сукоб са политиком руководећих кадрова КПЈ, који су је репресивно и сурово прогањали и злостављали, интернирајући је у логоре за политичке неистомишљенике у Рамском Риту и на острву Светом Гргуру до 1950. године. То јој је трајно нарушило здравље, чије ће последице осећати до краја живота. У Комитету за кинематографију у Београду радила је 1950-1951. године, када је прешла у Привредно удружење филмских предузећа.

Ипак је смогла снаге да упише и заврши Вишу педагошку школу у Београду, од 1952-1955. године, као наставник за француски језик. Иначе, Колет је знала француски језик, а служила се пољским и италијанским. Као симултани преводилац за француски језик била је на Првој конференцији шефова држава или влада несврстаних земаља у Београду, 1961. године.

Након паузе од пет година, запослила се као наставник француског језика у Основној школи *Бранислав Нушић* у Београду 1956. године, али је као "политички неподобна" отпуштена исте године.

Године 1961. запослила се у Државној архиви ФНРЈ односно Архиву Југославије као стручни радник са вишом стручном спремом и у њему остала до пензије 1988. године. Положила је 1962. године стручни

архивистички испит, а као марљив архивски стручњак Колет је упућена и завршила Међународни архивистички течај у Паризу 1968. године

Без обзира што је званично била са звањем више стручне спреме, Колет Смиљанић је самостално и са радном групом обрађивала и сређивала бројне фондове и збирке у Ахиву Југославије. Она је објавила стручни чланак *Тријажа и елиминација у Архивском прегледу*, бр.1-2, 1971.

Као отворену и увек спремну за сарадњу, духом виспрана Колет је била омиљена у колективу Архива Југославије, а њен одлазак у пензију тешко је пао свима нама, који смо је добро познавали и дружили се са њом. У пензији није дуго уживала, јер је, скрхана нарушеним здрављем, умрла 1998. године. Њеним губитком као да смо изгубили део себе, али се Колет увек радо и са сетом сећамо.

(Гојко Маловић)

Милан Спасојевић (1921 – 1998). Милан Спасојевић припада кругу архивиста који су кроз рад на архивској грађи полагали темеље архивистичке струке у Архиву Југославије одмах након његовог оснивања. Као руководиоца а затим и као начелник Одељења за спољну службу, евиденцију и руковање архивском грађом извршавао је послове који су тада били примарни за Архив и архивску грађу југословенске државе. Објављивао је стручне радове у часопису *Архивисти*.

Иако је скоро целокупан Други светски рат преживео у немачким радним и другим логорима и премда га након рата војне власти проглашавају инвалидом 80%, Милан Спасојевић не посустаје и завршава студије на Институту друштвених наука у Београду, где је дипломирао 1951. године. Кратко је радио у Министарству народне одбране, “Југопресу”, а затим у Архиву Југославије, све до пензионисања 1968. године.

Реч је о човеку кога је игра судбине провела кроз најтежа искушења већ од детињства: 1923. са непуне две године остаје без оца, долази тежак сеоски а затим и живот занатског и индустријског радника у Крагујевцу, немачки логори, послератно опште сиромаштво. Све је издржао достојанствено све до дана када је силом природе угашен његов живот. Друштво је знало да цени његово несебично пожртвовање и оданост раду и интересима народа: добитник је Ордена братства и јединства II реда, Ордена заслуга за народ II реда, Ордена за храброст и Ордена са златним венцем.

(Момчило Анђелковић)

Василије Косић (1927 – 1999). Осамнаестог маја 1999. године преминуо је у Београду Василије Васа Косић, човек који је свој целокупни радни век провео у архивистичкој делатности Архива Србије а затим и Архива Југославије. Непосредни је сведок и учесник првих корака организоване делатности Архива Југославије, у који је ушао као архивистички школован кадар и са непогрешивом проценом тадашњих руководиоца да ће дати снажну стручну потпору делатности Архива Југославије.

Није требало много чекати да се таква очекивања и остваре. Прва сређивања архивских фондова нису заобишла Васу Косића, који је непосредно руководио тимовима и групама уз непосредан властити рад на неколико данас најчешће коришћених фондова. Уз искуства која је имао, брзо је стицао и нова уграђујући их у наредне послове, утичући да и други уче не само из књига већ и из специфичности материје која се архивистички обрађује. Име Васе Косића данас се са респектом помиње кад год се поведе реч о обради архивске грађе, а истраживачи знају да ће уз помоћ инвентара које је Косић припремио поуздано и исцрпно стићи до докумената која их занимају.

Наш поштовани колега, покојни Василије Васа Косић, рођен је 1927. године на Цетињу где је у тамошњим школама стекао предфакултетска образовања. Као одличан студент завршио је историју на Филозофском факултету у Београду, а потом се упутио према усавршавању и формалним образовањима у архивистици. Са највишом оценом већ 1952. године завршио је виши архивистички течај. Мултивалентна архивска грађа, потреба њеног аутентичног разумевања, разумевања времена у којем је настала, тражила је човека широких интересовања у култури, познаваоца страних језика, човека који и у процесу сређивања, архивској грађи удахњује и додатну животну снагу. Такав је био Васа Косић, чији не само обрађени фондови већ и многобројни објављени текстови из области архивистике, али из области историје и књижевности, сведоче о пориву човека да разуме и јасно каже своја сазнања, да чврсто стоји при њима и да их, када то мора, резолутно брани.

Василије Васа Косић, одважан, шлеминит и веома радан човек, поштован не само од својих колега већ и од свих који су га познавали, провео је десетак последњих година пензионерског живота у Београду. Смрт га је физички одвојила од нас и упутила његовом родном Цетињу, вечно пребивалишту.

(Јован П. Појовић)

Милош Марић (1934-2000). Отишао је из наше средине, али не и из нашег сећања, наш колега Милош Марић. Милош Марић је рођен у Шековићима, 10. фебруара 1934. године, у мирној а радишној сељачкој породици, од оца Велимира и мајке Анђе. У детињству прошао је голготу Другог светског рата. Последњих ратних година прикључио се војноослободилачким снагама српског и других југословенских нарада, борећи се за ослобођење нападене му отаџбине.

Милош је завршио основну школу и осам разреда гимназије. Политички се активно ангажовао, завршивши Курс партијских руководилаца СКЈ у Задру 1957. године. На Правном факултету је, у периоду 1957-1961, одслушао осам семестара, али су га на њему сустигле последице предходног тегобног живота, које су му оставиле трајне последице по здравље. Милош је прекинуо правне студије и запослио се у Државном архиву ФНРЈ са средњом стручном спремом 1962. године. Марић се служио руским језиком.

У Државном архиву ФНРЈ, односно Архиву Југославије, Милош Марић је најпре радио на пословима сређивања и обраде архивске грађе у својству Канцеларијског референта, али је сам, 1965. године, због нарушеног здравља, тражио да се бави пословима пружања помоћи и услуга истраживачима архивске грађе у коришћењу архивске грађе Архива Југославије у разне сврхе. На тим пословима, Миша Марић је дао пун допринос истраживачима архивске грађе све до одласка у пензију 1992. године.

Милош Марић је био веома предусретљив према свим радницима у Архиву Југославије, а веома дружељубив на бројним екскурзијама Архива Југославије у земљи и иностранству.

Милош Марић ће у нашем сећању остати узор радника, како и на који начин треба сарађивати са научним и другим корисницима архивске грађе у Архиву Југославије.

(Гојко Маловић)